

Тетяна МИРОНЕНКО,

завідувач кафедри представництва інтересів громадян і держави у суді та нагляду за дотриманням і застосуванням законів Інституту підвищення кваліфікації кадрів Національної академії прокуратури України, старший радник юстиції, кандидат юридичних наук

Інна МОРОЗ,

доцент кафедри психології Київського слав'ястичного університету, кандидат педагогічних наук

НОВІ СТАНДАРТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ З ПИТАНЬ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ-ІНВАЛІДІВ

Ключові слова: діти-інваліди; реабілітація; конституційні права; державні гарантії; прокурорські перевірки; соціальний захист.

Проблема соціального захисту дітей-інвалідів в Україні в умовах ринкової економіки, переходу від державної власності до приватної, розвитку конкуренції й підприємництва свідчить про необхідність вжиття спеціальних законодавчих та організаційних заходів щодо її вирішення.

Прагнення України ввійти до європейської співдружності країн можливо реалізувати за наявності системи правових, соціальних, економічних, організаційних та інших заходів, що сприятимуть підтриманню соціальної стабільності в суспільстві, створенню умов для зростання добробуту населення, забезпечення належного рівня та якості його життя.

На жаль, в Україні спостерігається тенденція до збільшення загальної кількості інвалідів, у тому числі дітей. Зокрема, у державі при скороченні чисельності населення за останні п'ять років на 2% частка людей з інвалідністю збільшилась на 5,9%. В країні понад 165 тис. дітей віком до 18 років – інваліди. Головними причинами їх інвалідності є вроджені аномалії, хвороби нервової системи, розлади психіки та поведінки [1].

Україна, приєднавшись до основних міжнародних договорів про права людини (Загальна

декларація прав людини (1948)), Конвенцій ООН: про права інвалідів (ратифіковано Україною 16 грудня 2009 року), про права дитини (ратифіковано Україною 27 лютого 1991 року), взяла на себе зобов'язання стосовно дотримання зазначених загальнолюдських прав [2].

У 2011–2012 роках за сприяння держави стан вказаної категорії дітей покращився. Так, у Законі України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» в редакції від 1 січня 2012 року визначено поняття: «дитина-інвалід», «обмеження життєдіяльності», «попередження інвалідності», «реабілітація інвалідів», «технічні та інші засоби реабілітації інвалідів, учасників реабілітаційного процесу» [3].

Законом України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» в редакції від 1 січня 2012 року підвищено розмір надбавок на догляд за дитиною-інвалідом, збільшено суму на поховання [4].

Нові норми щодо захищеності трудових прав інвалідів, зокрема і дітей, створення умов для безперешкодного доступу інвалідів до соціальної інфраструктури встановлено у Законі України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» у редакції від 14 січня 2012 року. Розши-

рено також пільги на проїзд зазначеної категорії осіб (статті 38-1, 38-2) [5].

Особливу увагу необхідно звернути на Закон України «Про соціальні послуги» в редакції від 15 липня 2012 року, в якому вперше визначено такі поняття, як: «соціальні послуги», «складні життєві обставини», «тимчасовий притулок для дорослих», «тимчасовий притулок для неповнолітніх». Вказано суб'єктів, яким соціальні послуги надаються безоплатно, серед них – діти та молодь, що перебувають у складній життєвій ситуації у зв'язку з інвалідністю, хворобою, сирітством, безпритульністю, малозабезпеченістю, конфліктами і жорстоким ставленням у сім'ї [6].

Урядом схвалено Положення про централізований банк даних з проблем інвалідності, Перелік технічних та інших засобів реабілітації (крім автомобілів) для інвалідів та інших пільгових категорій населення, операції із постачання і послуги з ремонту та доставки яких звільняються від сплати податку на додану вартість. Міністерством праці та соціальної політики України затверджено Положення про первинне та складне протезування та протезування осіб з вадами опорно-рухового апарату, Типове положення про сервісний центр із забезпечення інвалідів технічними та іншими засобами реабілітації і технічного обслуговування цих засобів, а також із Центральним правлінням Українського товариства сліпих погоджено Перелік випуску книг рельєфно-крапковим шрифтом та озвучення літератури [7].

Органи праці і соціального захисту населення опікують дітей-інвалідів з вадами фізичного та розумового розвитку через мережу закладів, що складається з 55 дитячих будинків-інтернатів, у яких на повному державному забезпеченні перебуває майже 7 тис. осіб, у тому числі понад 4,4 тис. вихованців віком від 4 до 18 років. Серед них більше 200 дітей-сиріт та понад 2000 дітей, позбавлених батьківського піклування [8].

Одним із головних завдань державної політики України у сфері освіти є забезпечення конституційних прав і державних гарантій дітям з особливими освітніми потребами, здійснення комплексної реабілітації таких дітей, набуття ними побутових та соціальних навичок, розвиток здібностей, втілення міжнародної практики щодо збільшення кількості загальноосвітніх навчальних закладів із спеціальним навчанням і забезпечення їх подальшою неперервною професійною освітою.

Соціальна захищеність дітей-інвалідів залишається актуальною проблемою у практиці су-

часної школи. Адже навчання й виховання таких дітей потребує застосування особливих педагогічних технологій. Індивідуальний підхід до кожної дитини-інваліда повинен ґрунтуватися на глибоких знаннях методів, засобів і прийомів виховання, психологічних особливостей та фізіологічного розвитку.

На сьогодні організаційно-методичні засади навчального процесу орієнтовані на дітей з типовим розвитком, у них не враховано особливості навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими відхиленнями. Невідповідність форм і методів педагогічного впливу на таких дітей може створювати передумови для формування у них негативного ставлення до навчання, неадекватної поведінки. За даними Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, із 129 тис. дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в загальноосвітніх школах, 45% – діти-інваліди [9].

Станом на 1 січня 2011 року в сфері управління Міністерства праці та соціальної політики України функціонувало 207 реабілітаційних установ для інвалідів та дітей-інвалідів, серед яких 81 центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів, у тому числі Державний комплекс соціальної реабілітації дітей-інвалідів (м. Миколаїв), 110 реабілітаційних відділень для дітей-інвалідів у складі територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг). Кількість дітей-інвалідів, які отримали реабілітаційні послуги у зазначених вище реабілітаційних установах, за даними Міністерства праці та соціальної політики України, у 2010 році становила 15,2 тис. осіб (9,2% загальної чисельності дітей-інвалідів). Завдяки реабілітаційним заходам, що здійснюються в центрах соціальної реабілітації дітей-інвалідів, у 2010 році близько 700 дітей інтегровано до загальноосвітніх закладів, 85 – до центрів професійної реабілітації інвалідів та інших навчальних закладів [10].

Уперше в Україні законодавчо врегульовано питання інклюзивного навчання та прийнято Концепцію розвитку інклюзивної освіти, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 1 жовтня 2010 року №912.

Інклюзивне навчання являє собою комплексний процес забезпечення однакового доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих його методів

з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

Мета Концепції полягає у визначенні пріоритетів політики у сфері освіти в частині забезпечення конституційних прав і державних гарантій дітям з особливими освітніми потребами. Головною ідеєю, передбаченою Концепцією, є формування нової філософії суспільства щодо позитивного ставлення до дітей та осіб з порушенням психофізичного розвитку й інвалідністю.

За час, що минув після прийняття Концепції, поширюються новітні освітні технології, в основу яких покладено принципи врахування інтересів дитини з порушеннями психофізичного розвитку, забезпечення раннього виявлення та ранньої діагностики відхилень в її розвитку. Кожна дитина та її батьки мають право вибору навчального закладу і форми навчання за місцем проживання із забезпеченням усіх необхідних для цього умов.

З метою реалізації завдань, визначених Планом дій та заходів щодо запровадження інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах на 2009–2012 роки, затвердженим Кабінетом Міністрів України, управлінням освіти приділяється посилена увага створенню умов для безперешкодного доступу дітей з особливими освітніми потребами до будівель і приміщень навчальних закладів, а також для інтегрованого й інклюзивного навчання, а саме: навчального та програмно-методичного забезпечення, підготовки фахівців.

За офіційними даними звітів Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України за 2011 рік, у зв'язку з інтеграцією дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітні навчальні заклади їх кількість в інтернатних закладах зменшилася на тисячу осіб. Як наслідок – зменшилася кількість спеціальних інтернатів. У загальноосвітніх школах функціонують понад 500 спеціальних класів для дітей з особливими потребами, де здобувають освіту майже 5 тис. дітей з порушеннями психофізичного розвитку [10].

У країні поряд з інклюзивною формою навчання якісну освіту дітей з особливими потребами забезпечує розширена мережа спеціальних навчальних закладів завдяки можливості спеціально організувати навчально-виховний процес у комплексному поєднанні з реабілітаційною роботою.

Відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту», Національного плану дій на 2012 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне

суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», затвердженого Указом Президента України від 12 березня 2012 року та Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, затверджено Положення про навчально-реабілітаційний центр [11].

Навчально-реабілітаційний центр визначено як загальноосвітній навчальний заклад, метою діяльності якого є реалізація права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними вадами розвитку, їх інтеграція в суспільство шляхом здійснення комплексних реабілітаційних заходів, спрямованих на відновлення здоров'я, здобуття освіти відповідного рівня, розвиток та корекцію його порушень.

Важливою умовою для успішного впровадження інклюзивної моделі навчання є консолідація зусиль усіх інституцій, що опікуються долею дітей з особливими освітніми потребами. Проблеми їх освіти, організації корекційно-реабілітаційної роботи вирішується Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України за підтримки таких всеукраїнських та міжнародних громадських організацій, як: Дитячий Фонд ООН (ЮНІСЕФ), Національна асамблея інвалідів України, Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», Український фонд «Благополуччя дітей», Всеукраїнська Фундація «Захист прав дітей», Центральне правління Українського товариства глухих, Всеукраїнська громадська організація «Інститут соціальної політики» та інші.

Заслугує на увагу досвід міжнародного співробітництва України: розроблюється та проходить апробація модель інклюзивного навчання у контексті українсько-канадського проекту «Інклюзивна освіта для дітей з особливостями психофізичного розвитку в Україні» (2008–2013 роки); вивчається досвід запровадження інклюзивного навчання в Росії та Білорусії; укладено угоди про співпрацю та обмін досвідом між загальноосвітніми навчальними закладами №15 міста Білої Церкви та №1008 міста Москви, налагоджено співпрацю Львівського навчально-реабілітаційного центру «Левеня» та Інституту корекційної педагогіки Російської академії освіти; підписано угоду про співпрацю з Росією щодо питань організації роботи з наукової діяльності у даній сфері тощо.

Разом із тим, як засвідчили прокурорські перевірки, центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування не повною мірою забезпечують виконання вимог законів щодо захисту прав дітей з обмеженими фізич-

ними можливостями, не вживають заходи із запобігання інвалідності.

Не завжди виконуються вимоги ст. 26 Закону України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» [3] щодо пріоритетного права дітей-інвалідів на забезпечення технічними й іншими засобами реабілітації та виробами медичного призначення, що перешкоджає їх інтеграції у суспільство. Відповідно до даних Міністерства соціальної політики України станом на 1 січня 2011 року в черзі на отримання засобів пересування перебувало майже 5 тис. дітей-інвалідів, більшість із яких – понад 10 років. У порушення статей 5, 11 зазначеного Закону не забезпечено належних умов для ефективного функціонування реабілітаційних закладів (комплектування штатів, дотримання санітарних норм, медичне обслуговування).

Міністерством охорони здоров'я України не вжито вичерпних заходів щодо забезпечення права дітей-інвалідів на безоплатну кваліфіковану медичну допомогу, пільгове протезування, комплексну реабілітацію.

Встановлено суттєві порушення Закону України «Про охорону дитинства» стосовно права дітей-інвалідів на отримання освіти (незабезпечення підручниками, неналежна організація індивідуального навчання тощо).

За результатами прокурорських перевірок із зазначених питань виявлено низку проблем державного рівня, а відтак, примушено уповноважених посадових осіб звернути особливу увагу на недопущення зростання соціальної напруги з приводу майнової нерівності, суворо дотримуватись вимог законодавства, що стосується соціального захисту вказаної категорії громадян [12].

Вивчення проблеми соціального захисту дітей-інвалідів свідчить про необхідність не лише постійного осучаснення та перегляду нормативно-правової бази, що стосується підходу до встановлення інвалідності, соціальної підтримки інвалідів, розвитку мережі центрів медико-соціальної, педагогічної реабілітації, безоплатного забезпечення медикаментами та санаторно-курортного лікування, а й створення єдиної комплексної системи медико-соціальної реабілітації дітей всіх вікових категорій, пошуку нових методів роботи з дітьми-інвалідами.

Враховуючи актуальність цього питання, а також з метою комплексного забезпечення прав і свобод дітей доцільним та своєчасним стало створення у Генеральній прокуратурі України самостійного структурного підрозділу – управління захисту прав і свобод дітей.

Список використаних джерел:

1. Інтерв'ю народного депутата України Т. Бахтєєвої // Офіційний сайт УНІАН: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://health.unian.net/ukr/detaij/227115>
2. Конвенція про права інвалідів // Офіційний сайт Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_g71
3. Про реабілітацію інвалідів в Україні: закон України від 1 січня 2012 року №2961-IV // Офіційний сайт Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>
4. Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам: Закон України від 1 листопада 2000 року №2109-III // Офіційний сайт Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-15>
5. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закон України від 21 березня 1991 року №875-XII // Офіційний сайт Ліга Закон: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T087500.html
6. Про соціальні послуги: Закон України від 19 червня 2003 року №966-IV // Офіційний сайт Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-15>
7. Державна доповідь про становище дітей в Україні за 2010 рік. Міністерство України у справах сім'ї, молоді і спорту. Державний інститут сім'ї та молодіжної політики: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ekmair.ukma.kiev.ua/bitstream/.../1/http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/bitstream/123456789/1467/1/Zinchenko_derzh_dop.pdf
8. Тестування, моніторинг в освіті // сайт ТІМО Кар'єра: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://timo.com.ua/node/10040>
9. Концепція розвитку інклюзивної освіти: затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 1 жовтня 2010 року №912: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/
10. Офіційні звіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://timo.com.ua/node/10040>

11. Положення про навчально-реабілітаційний центр: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Освіта. UA. <http://osvita.ua/legislation//Ser osv/31118>

12. Про стан дотримання законів та правозахисної діяльності органів прокуратури у сфері соціального захисту інвалідів (квітень 2011 рік, м. Київ): матеріали колегії Генеральної прокуратури України // Офіційний Інтернет-портал Генеральної прокуратури України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/index.html>

Тетяна МИРОНЕНКО, Інна МОРОЗ

**НОВІ СТАНДАРТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ
З ПИТАНЬ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
ДІТЕЙ-ІНВАЛІДІВ**

Резюме

Висвітлено позицію держави у сфері соціального захисту дітей-інвалідів, наведено нормативно-правову базу, що регламентує їх соціальний статус. Окреслено проблеми освіти дітей з особливими потребами, шляхи їх вирішення та недоліки у цій сфері, встановлені прокурорськими перевітками.

Татьяна МИРОНЕНКО, Инна МОРОЗ

**НОВЫЕ СТАНДАРТЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ
В ВОПРОСАХ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ
ДЕТЕЙ-ИНВАЛИДОВ**

Резюме

Обозначена позиция государства в сфере социальной защиты детей-инвалидов, рассмотрена нормативно-правовая база, регламентирующая их социальный статус. Очерчены проблемы образования детей с особыми потребностями, пути их решения и недостатки в этой сфере, установленные прокурорскими проверками.

Tetyana MYRONENKO, Inna MOROZ

**NEW POLICY STANDARDS
ON SOCIAL PROTECTION
OF DISABLED CHILDREN**

Summary

The article shows the position of the state in the sphere of social protection of disabled children, given the legal basis, which regulate their social status, outlines educational problems of children with special needs, solutions and disadvantages in this area, which was set by the procuratorial checkings.